

امکان‌سنجی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های مراکز آموزشی سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان

حسین پاشائی زاده^۱

چکیده: هدف از این پژوهش، امکان‌سنجی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های مراکز آموزشی سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان سراسر کشور است. روش تحقیق پیمایشی است و جامعه آماری، کلیه مراکز سازمان در سراسر کشور است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تقریباً همه مراکز دارای کتابخانه هستند؛ تنها ۱۷ درصد از مسئولان کتابخانه‌ها دارای تخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند و سطح تحصیلات ۶۵ درصد از آنها کاردانی یا کارشناسی است؛ تنها حدود ۳۹ درصد از کتابخانه‌ها به صورت علمی و استاندارد سازماندهی شده‌اند؛ سرانه کتاب در بیش از ۹۰ درصد کتابخانه‌ها بالای ۸ جلد است؛ میانگین امانت کتاب در ۵۰ درصد کتابخانه‌ها بیش از ۴۰ جلد در روز است. به طور کلی یافته‌ها نشان می‌دهد که ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی مستقل، میان مراکز فعلاً عملی نیست.

کلیدواژه‌ها: امکان‌سنجی، کتابخانه‌ها، مراکز آموزشی، سازمان پرورش استعداد‌های درخشان، شبکه اطلاع‌رسانی

مقدمه

برای آموختن علم و دانش دو شیوه وجود دارد: شیوه دستوری و شیوه اکتسابی. در شیوه دستوری معلم برای انتقال پاره‌ای از دانسته‌های خود به دانش‌آموزان یک رشته ابتکارات شخصی و قالبی را به کار می‌گیرد و دانش‌آموز در چارچوب محدود کتاب درسی به یادگیری می‌پردازد، لذا نیروی اندیشه و خلاقیت از دانش‌آموز گرفته شده و به تکامل او و سهم والدین در جریان آموزش هیچ‌گونه توجهی نمی‌شود. در چنین شیوه‌ای اگرچه ممکن است تعدادی از دانش‌آموزان رشد داشته باشند ولی از لحاظ کیفی، در میزان دانش جامعه رشدی

پیش نخواهد آمد. روش اکتسابی، قطب مخالف روش دستوری است و پایه آن بر مشکل‌گشایی و حل مسئله استوار است. در این شیوه ابتدا دانش‌آموز به حل مسئله علاقه‌مند می‌شود و پاسخ‌یابی مسئله در او شوق و انگیزه ایجاد می‌کند، در مرحله بعد به بررسی و پژوهش دست می‌زند و با بررسی مدارک و شواهد، پاسخ مسئله را می‌یابد. چنین روندی را تفکر خلاق^۲ می‌نامند. در این شیوه، دانش‌آموز از خلاقیت فکری خود استفاده

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و سرپرست کتابخانه سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان

پرورش تأکید شد و این سازمان در جهت اجرای اهداف و مقاصد مندرج در اساسنامه فعالیت می‌کند. ماده ۲ که به اهداف سازمان اشاره دارد، چنین است: "شناسایی و پرورش استعداد های درخشان کشور در سطوح مختلف تحصیلی" و بند ۱ از ماده ۳ وظایف سازمان را چنین بیان می‌کند: "فراهم نمودن و گسترش کلیه امکانات لازم جهت شناخت و پرورش این استعدادها در سطوح مختلف تحصیلی و در سطح کشور" (۵: ماده ۲ و ۳). برای رسیدن به هدف سازمان، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی باید از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشند.

بیانیه یونسکو در مورد کتابخانه‌های آموزشی می‌گوید: "کتابخانه آموزشی در صدد ارائه اطلاعات و اندیشه‌هایی است که در عملکرد موفقیت‌آمیز جامعه اطلاعاتی و دانش پایه امروز، محوری تلقی می‌شوند. کتابخانه آموزشی، دانش‌آموزان را با مهارت‌های آموزشی مادام‌العمر تجهیز می‌کند و با گسترش و توسعه قوه خلاقیت آنان، آنها را قادر می‌سازد تا به عنوان شهروندان مسئول زندگی کنند" (۲۳).

در کشور ایالات متحده آمریکا، انجمن نظارت بر پیشرفت برنامه‌ریزی آموزشی در قطعنامه خود تأکید می‌کند که در جهان، روابط متقابل انسانی، دستیابی به اطلاعات را به امری حیاتی مبدل ساخته است و سواد اطلاعاتی (به معنای توانایی درک و استفاده مؤثر از اطلاعات و تجهیز افراد جامعه به بهره‌برداری از فرصت‌هایی که در جامعه جهانی اطلاعاتی برای آنها فراهم شده است) باید جزیی از تجربه‌های آموزشی هر دانش‌آموز باشد (۱۱: ۲۲۵-۲۳۴).

هدف پژوهش

هدف کلی این پژوهش، بررسی وضعیت

می‌کند و معلم صرفاً نقش راهنما را بازی می‌کند و کتابخانه مدرسه به صورت واحد مهم آموزشی و پژوهشی در می‌آید. در کشورهای پیشرفته کتابخانه‌های مدارس به عنوان بخشی از نظام آموزشی پذیرفته شده‌اند. در این کتابخانه‌ها انواع مواد آموزشی گردآوری می‌شود و از همین روست که "مرکز منابع آموزشی"^۱ و "مرکز رسانه"^۲ جایگزین "کتابخانه آموزشی" شده است (۱: ۲۸-۷۹).

بیان مسئله و اهمیت پژوهش

در نظام جدید آموزشی، مشارکت فعالانه دانش‌آموز در فرایند آموزش و پرورش کاملاً ضروری است و این مهم بدون وجود نهادی که او را در معرض اطلاعات ذخیره شده بر محمل‌های گوناگون قرار دهد و شیوه بهره‌برداری از آنها را به او بیاموزد و زمینه را برای خودآموزی او فراهم کند، ممکن نیست. این موضوع را می‌توان در بندهای ۱۱ و ۱۷ طرح کلیات نظام آموزشی جدید مشاهده کرد که به‌طور بارزی به ایجاد علاقه به کتاب و مطالعه، پرورش روحیه خودآموزی، تجربه و تحقیق نظر دارد (۳: ۷۸، ۹۱، ۹۳). همچنین در بخش علمی و آموزشی اهداف دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان مصوبه ششصد و چهل و هفتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش، به اهمیت و ارزش اطلاعات و اطلاع‌رسانی در زندگی افراد و مطالعه کتاب توجه شده و گفته شده است که در دوره متوسطه، دانش‌آموز ارزش اطلاعات همه جانبه و صحیح را می‌داند و در استفاده از ابزارهای جدید ارتباطی مهارت می‌یابد (۲).

براساس ماده نخست اساسنامه سازمان ملی پرورش استعداد های درخشان که به پیشنهاد هیأت امنای سازمان در جلسه مورخ ۱۳۶۷/۳/۲۲ هیأت وزیران به تصویب رسید، به وابستگی سازمان به آموزش و

۶. وضعیت استفاده از فن‌آوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه چگونه است؟
۷. نقش کتابداران و متخصصان اطلاعاتی در روند آموزشی و پژوهشی مدارس چیست؟

روش پژوهش، جامعه آماری، ابزارهای گردآوری داده‌ها و روش تجزیه و تحلیل آنها

این تحقیق به طریق پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری آن کلیه مراکز آموزشی سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در سراسر کشور است که مدیران آنها در گردهم‌آیی اسفندماه سال ۱۳۷۹ که در سازمان مرکزی برگزار شد، حضور داشته‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS.10 و برای رسم نمودارها نیز از نرم‌افزار گرافیکی Excel استفاده شده است.

تعاریف به کار رفته در پژوهش

بررسی وضعیت: منظور مطالعه جنبه‌های فیزیکی و فضا، مجموعه، بودجه، نیروی انسانی، خدمات، و فعالیت‌های کتابخانه‌های مرکز آموزشی سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در سراسر کشور است.

کتابخانه: منظور از کتابخانه محلی است در مدرسه که منابع اطلاعاتی اعم از کتاب‌ها، نشریات، مواد دیداری - شنیداری و مانند آن برای استفاده دانش‌آموزان و معلمان نگهداری می‌شود (۸:۱۲).

دوره دبیرستان: مرحله‌ای از آموزش رسمی کشور است که اصولاً از سن ۱۵ سالگی دانش‌آموزان شروع می‌شود و چهار سال طول می‌کشد.

دوره راهنمایی: مرحله‌ای از آموزش رسمی کشور است که اصولاً از سن ۱۳ سالگی شروع می‌شود و تا ۱۵ سالگی دانش‌آموزان ادامه می‌یابد.

شبکه اطلاع‌رسانی: نظام یا ساختاری است که

کتابخانه‌های مراکز آموزشی سازمان پرورش استعدادهای درخشان به‌منظور امکان‌سنجی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی در آنهاست.

اهداف ویژه:

۱. تعیین وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های مراکز آموزشی از لحاظ وضعیت استخدامی، سطح تحصیلات، و رشته تحصیلی؛
۲. تعیین وضعیت منابع و تنوع آنها اعم از کتاب، نشریه، منابع مرجع، منابع جغرافیایی، مواد دیداری و شنیداری، و جز آن؛
۳. تعیین وضعیت سازماندهی و مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها؛
۴. تعیین وضعیت بودجه کتابخانه‌ها؛
۵. تعیین وضعیت فیزیکی، فضا و محل کتابخانه‌ها؛
۶. تعیین ساعت‌های فعالیت، میزان مراجعه و تعداد امانت منابع در کتابخانه‌ها؛
۷. تعیین وضعیت فن‌آوری‌های اطلاعاتی مانند اینترنت، صفحه‌های فشرده و جز آن؛
۸. تعیین نقش کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی در روند آموزشی و پژوهشی مدارس.

پرسش‌های اساسی پژوهش

پرسش‌های اساسی این پژوهش عبارتند از:

۱. وضعیت نیروی انسانی کتابخانه‌های مراکز آموزشی از لحاظ رشته تحصیلی، سطح تحصیلات، و وضعیت استخدامی چگونه است؟
۲. وضعیت مجموعه منابع و نحوه سازماندهی آنها چگونه است؟
۳. وضعیت بودجه کتابخانه‌ها چگونه است؟
۴. وضعیت فیزیکی و فضای اختصاص یافته به کتابخانه چگونه است؟
۵. ساعت‌های فعالیت، میزان مراجعه، و تعداد امانت منابع در کتابخانه‌ها چگونه است؟

فن‌آوری‌های اطلاعاتی در مدارس متوسطه و نقش کتابداران در گسترش و توسعه استفاده مؤثر از این فن‌آوری‌ها پرداخته است (۱۵: ۲۴-۳۱). کفووما و کرسیو (۱۹۹۴) به بررسی جایگاه کتابخانه‌ها و کتابداران در برنامه‌های آموزشی کوبا پرداخته و معتقدند که در نظام آموزش و پرورش کوبا، کتابداران آموزشگاهی بخشی از کارکنان آموزشی محسوب می‌شوند (۱۳: ۱۳۲-۱۴۵). اسپیلر^۳ و شکسهافت^۴ (۱۹۹۷) در مقاله‌ای به بررسی کتابخانه‌های مدارس مستقل انگلستان پرداخته‌اند و آنها را از جنبه‌های بودجه، نیروی انسانی، مدیریت، منابع، خدمات، نحوه دسترسی، و عملکرد بررسی کرده، نتایج آن را با نتایج بررسی مشترک سال ۱۹۹۷ انجمن کتابداران و دانشگاه شفیلد هالام که تمامی مدارس متوسطه انگلستان را پوشش داده بوده مقایسه کرده‌اند (۲۰: ۷۵-۹۹). اسپریدبیری^۵ (۱۹۹۹) در پژوهشی استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه‌های چهار مدرسه متوسطه لندن را از لحاظ دسترسی به کتابخانه، خدمات و میزان استفاده، مطالعه به قصد کسب لذت، توانایی دانش‌آموزان در یافتن کتاب‌ها در کتابخانه، استفاده از منابع اطلاعاتی، مایشینی شدن، و نقش کتابداران در فرآیند آموزش مورد بررسی قرار داده است (۲۲). انجمن کتابداران انگلستان (۲۰۰۰) بررسی جامعی از کتابخانه‌های دبیرستانی انگلستان انجام داده است که محورهای اساسی آن شامل اطلاعات عمومی آموزشی، نحوه دسترسی به کتابخانه، امانت مواد، نیروی انسانی، بودجه، بازبینی مجموعه و فن‌آوری‌های اطلاعاتی هستند. نتایج پژوهش نشان داد که نزدیک به ۹۰ درصد دارای کتابخانه بوده و ۸۳ درصد از کتابخانه‌ها دارای مجموعه‌های چند رسانه‌ای هستند، میانگین کتاب برای هر دانش‌آموز ۷/۵ جلد است و در بیش از

گروهی از مراکز اطلاعاتی را که توافق کرده‌اند با هم کار کنند و در منابع یکدیگر سهیم شوند با هم مرتبط می‌کند (۱۵: ۶).

امکان‌سنجی: منظور بررسی امکانات، شرایط و راه‌های عملی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی بین مراکز سازمان با یکدیگر و یا با سایر مراکز اطلاع‌رسانی است.

پیشینه پژوهش

در زمینه کتابخانه‌های مراکز سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان، تاکنون پژوهش جامعی صورت نگرفته و تنها گزارش‌های سالانه‌ای از سرانه کتاب در محل سازمان وجود دارد که براساس آخرین گزارش، میانگین سرانه کتاب در کل مراکز حدود ۱۵ جلد برای هر دانش‌آموز است (۴: ۲۷۰-۲۷۵)، ولی درباره کتابخانه‌های آموزشگاهی تحقیقات زیادی چه در ایران و چه در خارج از ایران انجام شده است. در ایران پژوهش‌هایی توسط باب‌الحوادثی (۱۳۶۶)، علمی (۱۹۱)، جوکار (۱۳۷۵) و امانی و فرجامی (۱۳۷۸)، و افرادی دیگر انجام شده که نتایج همه آنها گویای این واقعیت تلخ است: کتابخانه‌های آموزشگاهی و نقش و اهمیت آنها در آموزش در ایران از جایگاه مناسب و شایسته‌ای برخوردار نیستند، نیروی انسانی آنها غیرمتخصص و با تحصیلات پایین بوده و مجموعه، فضا، و امکانات این کتابخانه‌ها ناچیز و ناکافی است (۷: ۱۹: ۲۱-۱۵: ۹: ۱۴۳-۱۷۱: ۶: ۱۲۰-۱۱۲).

در خارج از ایران نیز پژوهش‌های بی‌شماری درباره کتابخانه‌های آموزشگاهی و مراکز رسانه‌ای به عمل آمده است که به بعضی از آنها اشاره می‌شود: اوسی^۱ (۱۹۹۰) نتایج مطالعه کتابخانه‌های مدارس متوسطه کشور غنا را از لحاظ ساختار، مجموعه، منابع مالی، استفاده از تسهیلات، و تأثیر کتابخانه در روند آموزش و یادگیری منتشر کرده است (۲۰). هرینگ^۲ در تحقیقی به رشد

1. Osei   2. Herring   3. Spiller
4. Shakeshaft   5. Spreadbury

و سطح تحصیلات مسئولان کتابخانه‌ها نشان داد که تنها ۱۸ درصد آنها دارای رشته تحصیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده، سطح تحصیلات بیش از ۶۶ درصد آنها فوق دیپلم و کارشناسی است و بقیه پایین‌تر هستند.

جدول ۱. فراوانی فضای کتابخانه‌ها

فرضی کتابخانه‌ها به متر مربع	فراوانی	درصد
۲۰۰۰۰	۱۰	۱۶/۱
۲۱-۴۰	۱۲	۱۹/۴
۴۱-۶۰	۱۷	۲۷/۴
۶۱-۸۰	۸	۱۲/۹
۸۱-۱۰۰	۴	۶/۵
۱۰۱-۰۰۰	۱۱	۱۷/۷
بدون پاسخ	۸	—
جمع	۷۰	۱۰۰

همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد از میان ۶۸ نفر پاسخ‌دهنده، سن ۱۵ نفر (۲۲/۱ درصد) بین ۲۱-۳۰ سال، ۳۲ نفر (۴۷/۱ درصد) بین ۳۱-۴۰ سال، ۲۰ نفر (۲۹/۴ درصد) بین ۴۱-۵۰ سال، و ۱ نفر (۱/۵ درصد) بیشتر از ۵۰ سال است. از لحاظ وضعیت استخدامی نیز ۴۵ نفر (۶۶/۲ درصد) رسمی قطعی، ۶ نفر (۸/۸ درصد) رسمی آزمایشی، ۳ نفر (۴/۴ درصد) پیمانی، ۶ نفر (۸/۸ درصد) قراردادی، و ۸ نفر (۱۱/۸ درصد) روزمزد هستند.

اطلاعات مربوط به تجهیزات و مواد دیداری و شنیداری کتابخانه‌های مراکز، در نمودارهای ۱ و ۲ نشان داده شده است. همان‌گونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، تمامی کتابخانه‌ها دارای میز مطالعه انفرادی، صندلی، و قفسه کتاب هستند ولی تنها ۵۷ کتابخانه دارای میز مطالعه گروهی، ۲۱ کتابخانه دارای کمد شیشه‌دار، ۷ کتابخانه دارای قفسه مخصوص نشریات و ۵ کتابخانه دارای قفسه مخصوص روزنامه هستند. از لحاظ مواد دیداری و شنیداری نیز تنها ۷ کتابخانه دارای نوار صدا، ۶ کتابخانه دارای ویدئو و ضبط صوت، ۵ کتابخانه دارای صفحه فشرده، ۳ کتابخانه دارای

۸۰ درصد کتابخانه‌ها خط اینترنت دایر است (۱۸).

در زمینه شبکه‌سازی و شبکه‌های رایانه‌ای نیز تحقیقات زیادی صورت گرفته است. در تعریف شبکه گفته شده است که هر شبکه مجموعه‌ای از رایانه یا شبه‌رایانه‌هاست که می‌توانند از طریق یک رسانه انتقالی مشترک، با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (۲۱:۱۲). شبکه اطلاع‌رسانی نظام یا ساختاری است که گروهی از مراکز اطلاعاتی را که توافق کرده‌اند با هم کار کنند و در منابع یکدیگر سهم شوند، به هم مرتبط می‌کند (۱۵:۶). شجاعی (۱۳۶۹) در پژوهشی طرح شبکه‌های اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها و مراکز اسناد تخصصی وزارت جهاد سازندگی در تهران را بررسی کرده است (۱۰). نوروزی (۱۳۷۹) در مقاله‌ای طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت مخابرات را بررسی نموده است (۱۶:۷۶-۹۰).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

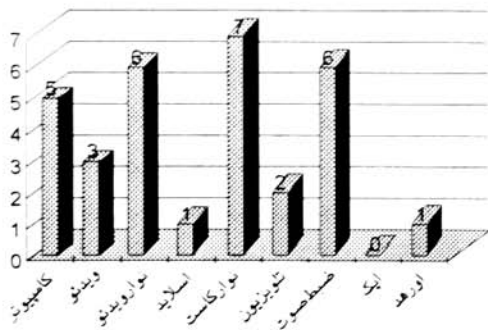
تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان داد که تقریباً همه مراکز آموزشی دارای کتابخانه هستند هر چند که ۲۰ درصد مراکز پسرانه و ۱۷ درصد مراکز دخترانه (در هر دو مقطع راهنمایی و دبیرستان) دارای کتابخانه مشترک هستند. در مورد مستقل یا مشترک بودن محل کتابخانه با محل‌های دیگر، ۸۲/۳ درصد مراکز اعلام کرده‌اند که دارای کتابخانه مستقل بوده و بقیه با مکان‌های دیگر مانند نمازخانه و آزمایشگاه و سایر محل‌ها مشترک هستند.

همان‌گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد از میان ۶۲ کتابخانه، ۱۰ کتابخانه فضایی کمتر از ۲۱ متر، ۱۲ کتابخانه بین ۲۱-۴۰ متر، ۱۷ کتابخانه بین ۴۱-۶۱ متر، ۱ کتابخانه بین ۶۱-۸۰ متر، ۴ کتابخانه بین ۸۰-۱۰۰ متر، و ۱۱ کتابخانه نیز بالای ۱۰۱ متر داشته‌اند.

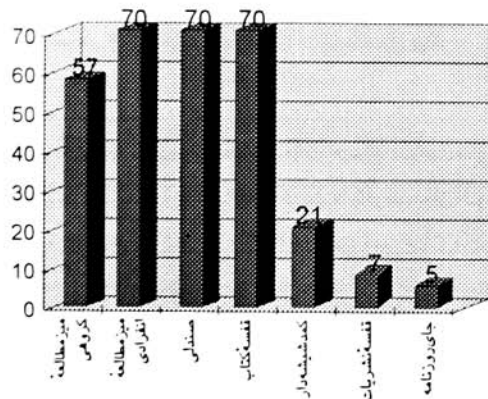
تجزیه و تحلیل یافته‌ها در خصوص رشته تحصیلی

جدول ۲. فراوانی سن و وضعیت استخدامی مسئولان کتابخانه‌ها

موقعیت استخدامی	رسمی قطعی		رسمی آزمایشی		پیمانی		قراردادی		روزمزد		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
کمتر از ۳۱ سال	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
۳۱-۳۰	۸	۱۱/۸	۳	۴/۴	۳	۳/۹	۱	۱/۵	۱۵	۱۵	۲۳/۱
۳۱-۲۰	۱۷	۲۵	۳	۴/۴	۱	۱/۵	۵	۷/۴	۸/۸	۳۳	۴۱/۱
۴۱-۵۰	۱۹	۲۷/۹	—	—	—	—	—	—	۱/۵	۲۰	۲۹/۲
بیشتر از ۵۰	۱	۱/۵	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱/۵
جمع	۴۵	۶۶/۲	۶	۸/۸	۳	۴/۴	۶	۸/۸	۶۹	۱۱۱/۸	۱۰۰

نمودار ۲. مورد دیداری - شنیداری موجود در کتابخانه‌های مراکز

نمودار ۱. تجهیزات موجود در کتابخانه‌های مراکز

جدول ۳. نحوه و روش سازماندهی کتابخانه‌ها

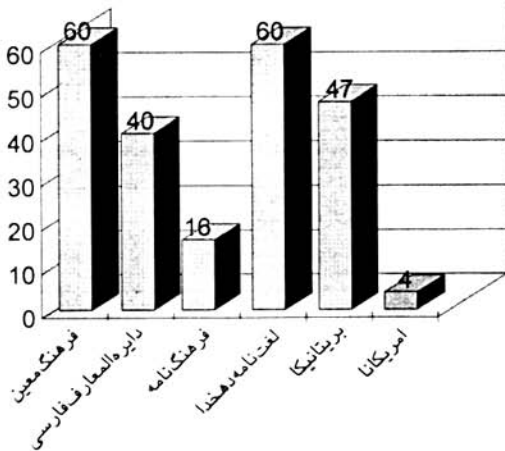
روش سازماندهی کتابخانه	فراوانی	درصد
دیوینی	۱۵	۲۱/۷
کنگره	۷	۱۰/۱
روش ابتکاری کتابدار	۴۴	۶۳/۸
سایر	۳	۴/۳
بدون پاسخ	۱	—
جمع	۷۰	۱۰۰

رایانه است و از میان نرم‌افزارهای کتابداری، نرم‌افزار نوسا به وسیله ۱ کتابخانه، نرم‌افزار پارس آذرخش توسط

ویدئو، ۲ کتابخانه دارای تلویزیون، و ۱ کتابخانه دارای اسلاید و آورهد هستند. بنابراین اکثر کتابخانه‌ها از لحاظ مواد دیداری و شنیداری وضعیت خوبی ندارند.

همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد تنها حدود ۳۲ درصد از کتابخانه‌ها به روش علمی سازماندهی شده‌اند و بقیه فاقد سازماندهی علمی هستند. همچنین یافته‌های مربوط به رایانه و نوع نرم‌افزار مورد استفاده در کتابخانه‌ها نشان داد که تنها ۶ کتابخانه دارای

۳ کتابخانه، و نرم افزار کاوش به وسیله ۱ کتابخانه مورد استفاده قرار گرفته اند و ۱ کتابخانه نیز از نرم افزار دیگری استفاده می کند.

نمودار ۳. انواع منابع مرجع در کتابخانه های مراکز

برمی آید ۹۰ درصد از کتابخانه ها در تمام ساعات های فعالیت مدرسه دایر هستند و تنها ۵/۷ درصد از آنها صرفاً زنگ های تفریح و ۴/۳ درصد نیز علاوه بر ساعات های فعالیت مدرسه، قبل و بعد از آن نیز فعالیت می کنند.

جدول ۵. ساعات های فعالیت کتابخانه های مراکز

ساعات فعالیت کتابخانه	فراوانی	درصد
تمام ساعات های فعالیت مدرسه	۶۳	۹۰
صرفاً زنگ های تفریح	۴	۵/۷
تمام ساعات های مدرسه به علاوه قبل و بعد آن	۳	۳
تمام ساعات های مدرسه به علاوه روزهای تعطیل	—	—
بدون پاسخ	—	—
جمع	۷۰	۱۰۰

جدول ۶ میانگین مراجعه روزانه و امانت کتاب را در کتابخانه های مراکز نشان می دهد. همان گونه که از اطلاعات جدول فوق برمی آید در ۵۰ درصد از کتابخانه ها میانگین مراجعه روزانه دانش آموزان بین

جدول ۴. فراوانی سرانه کتاب برای هر دانش آموز

سرانه کتاب (جلد)	فراوانی	درصد
۵	۲	۲/۰۸
۹-۵	۱۰	۱۰/۴۱
۱۳-۹	۳۱	۳۲/۳۳
۱۷-۱۳	۳۲	۳۳/۳۳
۲۲-۱۷	۹	۹/۳۷
۳۰-۲۲	۹	۹/۳۷
بیشتر از ۳۰	۳	۳/۱۲
جمع	۹۶	۱۰۰

جدول ۴ فراوانی سرانه کتاب برای هر دانش آموز را نشان می دهد. از آنجایی که اکثریت کتابخانه ها به سؤال مربوط به تعداد کتاب های کتابخانه و تعداد دانش آموزان پاسخ دقیقی نداده بودند، برای تهیه این جدول از اطلاعات مجله سازمان (شماره ۳۵) که مربوط به سال تحصیلی ۷۸-۷۹ بود، استفاده شد. به هر حال همان گونه که از جدول ۴ برمی آید، در ۵۳ کتابخانه (حدود ۶۰ درصد) سرانه کتاب بیش از ۱۳ جلد، در ۲۱ کتابخانه بیش از ۱۷ جلد و در ۱۲ کتابخانه نیز کمتر از ۹ جلد و تنها در ۲ کتابخانه کمتر از ۵ جلد بوده است.

نمودار ۳ وجود برخی کتاب ها و منابع مرجع را در کتابخانه های مراکز نشان می دهد. همان گونه که از اطلاعات نمودار برمی آید ۶۰ کتابخانه دارای فرهنگ ۶ جلدی فارسی معین و لغت نامه دهخدا هستند، ۴۰ کتابخانه دارای دایره المعارف فارسی، ۴۷ کتابخانه دارای دایره المعارف بریتانیکا، ۱۶ کتابخانه دارای فرهنگ نامه کودکان و نوجوانان (شورای کتاب کودک)، و ۴ کتابخانه نیز دارای دایره المعارف امریکانا هستند.

جدول ۵ ساعات های فعالیت کتابخانه های مراکز را نشان می دهد، همان گونه که از اطلاعات این جدول

جدول ۶. فراوانی میانگین مراجعه روزانه دانش‌آموزان به کتابخانه و میانگین تعداد امانت

تعداد مراجعه		۲۰-۰۰۰		۴۰-۲۱		۶۰-۴۱		۸۰-۶۱		۱۰۰-۸۱		۱۰۰-۰۰۰		جمع
تعداد امانت	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۲۰-۰۰۰	۸	۱۱/۴	۳	۴/۳	۵	۷/۱	—	—	—	—	—	—	—	۱۶
۴۰-۲۱	۳	۴/۳	۱۰	۱۴/۳	۲	۲/۹	۲	۲/۹	۲	۲/۹	۱	۱	۱	۱۹
۶۰-۴۱	۲	۲/۹	۴	۵/۷	۵	۷/۱	۲	۲/۹	۲	۲/۹	۴	۵/۷	۳	۲۰
۸۰-۶۱	—	—	—	—	—	۲	۲/۹	۱	۱/۴	۲	۲/۹	۱	۱/۴	۶
۱۰۰-۸۱	—	—	—	—	—	۴	۵/۷	۱	۱/۴	۱	۱/۴	۲	۲/۹	۸
۰۰۰-۱۰۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱
جمع	۱۳	۱۸/۶	۱۷	۲۴/۳	۱۸	۲۵/۷	۶	۸/۶	۹	۱۲/۹	۷	۱۰	۷۰	۱۰۰

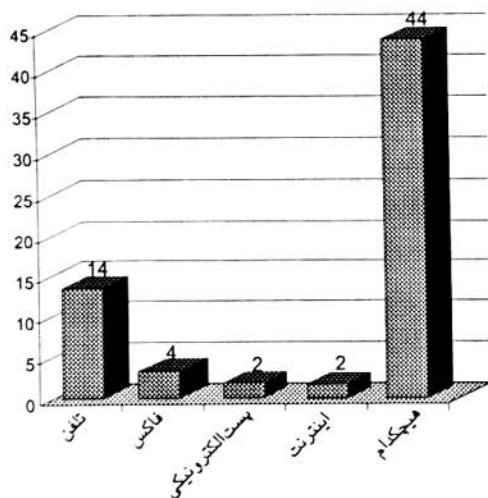
کتابخانه هیچ‌کدام فن‌آوری‌های اطلاعاتی ذکر شده را ندارند و از میان بقیه، ۱۶ کتابخانه دارای تلفن، ۴ کتابخانه دارای دورنگار، ۲ کتابخانه دارای پست الکترونیکی، و ۲ کتابخانه نیز دارای خط اینترنت هستند.

۲۱-۶۰ نفر و در نزدیک به ۶۰ درصد از کتابخانه‌ها نیز میانگین امانت کتاب در روز بین ۲۱-۶۰ جلد است.

جدول ۷. فراوانی بودجه کتابخانه‌ها در سال تحصیلی ۷۹-۸۰

میزان بودجه (به هزار تومان)	فراوانی	درصد
۰۰۰-۱۰۰	۳	۷/۷
۱۰۰-۲۰۰	۸	۲۰/۵
۲۰۰-۳۰۰	۶	۵/۴
۳۰۰-۴۰۰	۳	۷/۷
۴۰۰-۵۰۰	۱۷	۴۳/۹
۵۰۰-۰۰۰	۲	۵/۱
بدون پاسخ	۳۱	—
جمع	۷۰	۱۰۰

جدول ۷ فراوانی بودجه کتابخانه‌ها در سال تحصیلی ۷۹-۸۰ را نشان می‌دهد. همان‌گونه که از اطلاعات جدول ۷ برمی‌آید تنها ۳۹ کتابخانه (۵۵/۷ درصد) اعلام کرده‌اند که دارای بودجه سالانه برای سال تحصیلی ۷۹-۸۰ هستند و از میان آنها نیز بودجه ۳ کتابخانه بیش از ۵۰۰ هزار تومان، ۱۷ کتابخانه بین ۴۰۰-۵۰۰ هزار تومان، ۳ کتابخانه بین ۳۰۰-۴۰۰ هزار تومان، ۶ کتابخانه بین ۲۰۰-۳۰۰ هزار تومان، ۸ کتابخانه بین ۱۰۰-۲۰۰ هزار تومان، و ۳ کتابخانه نیز کمتر از ۱۰۰ هزار تومان است. همان‌گونه که نمودار ۴ نشان می‌دهد، ۴۴

نمودار ۴. میزان استفاده از فن‌آوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که تقریباً تمامی مراکز

آنجایی که امروز، بحث سواد اطلاعاتی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی جزء ضروریات آموزش و پرورش تلقی می‌شود فقدان فن‌آوری‌های اطلاعاتی مناسب و کارآمد در مدارس به ویژه در مدارس سازمان که از لحاظ علمی در سطح بالایی قرار دارند، باعث لطمه‌های جبران‌ناپذیری به جریان پیشرفت‌های علمی این مراکز خواهد شد لذا در این زمینه باید فعالیت‌های گسترده‌ای آغاز شود. در خصوص ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی میان مراکز، با توجه به یافته‌های پژوهش مشخص شد که این کار به صورت شبکه مستقل و مجزا فعلاً عملی نیست بنابراین بهترین پیشنهاد در حال حاضر برای دسترسی مراکز به شبکه‌های اطلاع‌رسانی این است که از طرف سازمان تمهیداتی اندیشیده شود تا کلیه مراکز از طریق مخابرات و یا از طریق دانشگاه‌های محلی به شبکه اینترنت متصل شوند و از طرف دیگر در سازمان مرکزی، سایتی طراحی شود که توانایی برقراری ارتباط میان مراکز مختلف‌های داشته باشد تا از این طریق استفاده کنندگان بتوانند به اطلاعات و منابع هر کدام از مراکز دسترسی داشته و با دانش‌آموزان و دبیران آنها ارتباط برقرار کرده و به مبادله اطلاعات بپردازند.

تاریخ دریافت: ۸/۸/۸۰

مآخذ

۱. ابرامی، هوشنگ. شناختی از دانش‌شناسی (علوم کتابداری و دانش‌شناسی)؛ به کوشش رحمت‌الله فناخی، تهران: کتابدار، ۱۳۷۸.
۲. ایران. وزارت آموزش و پرورش، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. اهداف دوره ابتدایی، دوره راهنمایی و دوره متوسطه، ۱۳۷۹.
۳. ایران. وزارت آموزش و پرورش، ستاد اجرایی بنیادی نظام آموزش و پرورش. طرح کلیات نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران؛ مصوبه شورای تغییر بنیادی آموزش و پرورش. تهران: وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۷.

آموزشی مورد مطالعه دارای کتابخانه هستند ولی بعضی از آنها از لحاظ محل با سایر بخش‌ها مشترک هستند و از لحاظ فضا نیز اکثریت کتابخانه‌ها بیش از ۴۰ متر مربع فضا دارند. در مورد وضعیت استخدامی مسئولان کتابخانه‌ها، یافته‌ها نشان داد که بیش از ۷۵ درصد آنها استخدام رسمی و بقیه غیررسمی هستند. از لحاظ رشته تحصیلی تنها ۱۷ درصد دارای مدرک کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند و سطح تحصیلات بیش از ۶۰ درصد، کارشناسی یا فوق دیپلم است که در این میان، سطح تحصیلات زنان بالاتر از مردان نشان داده شده است. اکثریت مسئولان کتابخانه‌ها آموزش کوتاه مدت کتابداری را نگذرانده‌اند و از لحاظ پست سازمانی حدود ۷۰ درصد دارای پست سازمانی کتابدار بوده هستند. در مورد سازماندهی نیز، مجموعه یافته‌ها نشان داد که اکثریت کتابخانه‌ها سازماندهی علمی نشده‌اند. از لحاظ سرانه کتاب برای هر دانش‌آموز یافته‌ها نشان داد که میانگین اکثر کتابخانه‌ها بیش از ۹ جلد بوده حال آنکه سرانه بالای ۳۰ جلد نیز وجود داشته است. وضعیت منابع مرجع اکثر کتابخانه‌ها نسبتاً خوب بود هر چند که برای غنی‌کردن مجموعه‌های مرجع باید تلاش‌های زیادی به عمل آید. از لحاظ فن‌آوری‌های اطلاعاتی وضعیت کتابخانه‌ها بسیار ضعیف است. از

- ص ۷۸، ۹۱ و ۹۳.
۴. ازدهی، حواد. در کتابخانه‌های مراکز سمیاد در یک سال دیگر (سال تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸). *مجله استعداد‌های درخشان*، ش. نهم، ش. ۳ (پاییز ۱۳۷۹). ۲۷۰-۲۷۵.
۵. اساسنامه سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان، مصوب هیئت وزیران مورخ ۶۷/۴/۸، مواد ۳، ۲.
۶. امامی، پروانه، فرحامی، فرزانه. بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشی استان خراسان. *فصلنامه کتاب*، دوره دهم، ش. ۱ (بهار ۱۳۷۸). ۱۰۲-۱۱۲.
۷. باب‌الحوایجی، فهیمه. علل عدم ندام و یویابی کتابخانه‌های دبیرستانی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.
۸. همو. نقش و اهمیت کتابخانه آموزشی و رهنمودهایی برای کتابخانه‌های کودکان. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت، ۱۳۷۸.
۹. جوکار، عبدالرسول. بررسی و ارزیابی وضع موجود کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره یازدهم، ش. ۱ و ۲ (پاییز ۱۳۷۴ و بهار ۱۳۷۵). ۱۴۳-۱۷۱.
۱۰. شاه شجاعی، علی. طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها و مراکز اسناد تخصصی وزارت جهاد سازندگی در تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.
۱۱. فورد، باربارا. سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع ترجمه تریا قول‌ایاغ. *درگزیده مقالات ایفلا ۹۵*، زیر نظر عباس حری، با همت تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴: ۲۲۵-۲۳۴.
۱۲. کد، جو. *کتاب آموزشی TCP/IP [تی.سی.پی/آی.پی]*. ترجمه محمد نوزدی. تهران: ماندگار، ۱۳۷۸.
۱۳. کفوما، مرشدس آلونو؛ کرسینو، اریلور جاس. کتابخانه‌های آموزشی در کوبا: منبعی برای آموزش. ترجمه فریبرز خسروی، *درگزیده مقالات ایفلا ۹۴*، زیر نظر عباس حری، با همت تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴: ۱۳۲-۱۴۵.
۱۴. کومار، کریشان. *روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی*؛ ترجمه فاطمه رها دوست با همکاری فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۷۸.
۱۵. مهدوی، محمدنقی. *شبکه‌های اطلاع‌رسانی*. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، ۱۳۶۶.
۱۶. نوروزی، یعقوب. طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های شرکت‌های مجاری. *فصلنامه کتاب*، دوره یازدهم، ش. سوم (پاییز ۱۳۷۹). ۷۶-۹۰.
17. Herring, J.E. "Information technology developments in Secondary School: Implication for School Librarians". *Information Review of Children's Literature and Librarianship*. Vol.9, No.1 (1994): 24-31.
18. Library Association. "Survey of Secondary School Libraries". 2000 [on-line]. available: <http://www.la-hg.org.uk/ss197.htm>
19. Oloumi, Tahereh. "Status and Evaluation of Public High School Libraries: Libraries Before the Revolution of Islamic Republic of Iran". *Journal of Humanities of the Islamic Republic of Iran*, Vol.2, No.3 (1991): 15-21.
20. Osei, Bonsu M. "Secondary School Library in Ghana: an evaluation study". *International Review of Children Literature and Librarianship*, Vol.5, No.2 (1990): 87-105
21. Spiller, David, Shakeshaft, Gilliam (1991):. "Libraries in UK Independent School". *The New Review of Children Literature and Librarianship*, Vol. 3, (1997): 75-99.
22. spreadbury, H; Spiller, D. "Survey of Secondary School Library Users of British Library, Library and Information Research Report 2". 1999 [on-line]. available: <http://www.lic.gov.uk/publications/executivesummaries/rr009.html>
23. UNESCO. *The School Library Manifesto*. International Federation of Library Association and Institutions. 2000.